

Втоплениця

Хома Купрієнко

I

– А що, Миколо, чи все благополучно? – спитав батько сина, котрий тільки що приїхав із нічлігів та, поставивши у хліву коней, увійшов до хати.

– Слава Богу! Коні наші цілі, і ніякий звір не тривожив їх ніччю, – відказав син. – Та от що було у Чорному, де ми сьогодні ночували. Ледве усі нічліжники не покидали своїх коней і не дали драла із лісу.

– Що ж там таке з вами було?

– Гм! Що? Тепер днем і в хаті страшно вимовити... – Промовив Микола, запалюючи люльку. – Ми цілісіньку ніч трусилися від переляку, мов у крещенські морози... Ото ми іще позавчора зговорилися їхати на нічліг у Чорний Яр, бо там добра дуже паша. А вчора таки й поїхали і там, недалеко від хати, що ото на тім боці ставу, обібрали собі місце. Ніколи ще не було такого великого з'їзду, як учора. Трохи що не з усього села зібралися хлопці. Ну, ми, попутавши коні, розклали вогню, повсідалися кругом, а Тимошенків Юрко й каже:

"Хлопці! А чого нам оце без діла сидіть? Гляньте, який великий вогонь розклали! Тепер би славно спеклась картопля. Ануте лишень беріть мішки та катайте в село за картоплею".

А нашим хлопцям і на руку ковінька, їм тільки напomenи, а вони готові хоч в огонь. От зібралося чоловік, може, п'ятнадцять і прудко пішли в село красти картоплю. Невзабари понаповняли хто мішки, а хто пазухи і гайда з городу. Вийшли за село, заспівали пісню: ідуть, жартують, регочуть – звісно, молоді... От так два парубка, Антипенко й Передеренко, відстали од гурту і тюпали далеко позаду. Несуть на плечах картоплю, курять люльки та так і до тієї хати дійшли, що біля ставу пустує.

"Василу! – каже Антипенко. – Глянь, у хаті світиться! Що се означає? Тут же, бачся, давно вже й люди не живуть. Хіба чи не наші хлопці задумали там ночувати".

"Справді світиться! А ходім же побачимо, що вони там роблять. Да спершу зирнем у вікно".

От, сказавши сее, увійшли у двір, підійшли до вікна, Антипенко перший у вікно й зирк. А се діялося вже опівночі.

"Ого, чи бач, Василю! Да тутечки, видно, якії-небудь заїжджі пани зостановилися ночувать, бо на столі стоїть свічка і покладені тарілки, ложки, ножі й виделки. Да який превеликий стіл і тарілок скільки! Мабуть, чоловіка на двадцять зготовлено!"

"Ану, постій і я подивлюся, – сказав Василь, – що там за чудо... Що за диковина! Та й у хаті нема нікого..."

Та з сими словами й зиркнув набік, аж коло печі якась панночка пораяється – виймає горщики і наливає страву у полив'яні миски. Панночка в білому платті, на голові гребінь, а намиста, намиста! – уся шия так золотом і сяє. Яка ж вона спереду має

бути, думають хлопці, коли ззаду така пишна. Тим часом панночка, наливши у миски якоїсь страви, положила ополоника на горщик, взяла в руки по мисці і відвернулася від печі... Господи, твоя воля! Лице у панночки було синє, мов сукно, і руки сині, а із рота вода так і крапала. Наші парубки тепер тільки здогадалися, що се за панночка, що се якась русалка наготувала вечеряти ще й другим русалкам. Вони як пустяться відтіля – і мішки з картоплею покидали, аби б мерщій убраться од такої панночки. Відбігши чимало від хати, озирнулись назад – а там у двір із лісу дівок, може, зо двадцять у білому платті так і шмигонуло. Антипенко й Передеренко прибігли до нас білі, мов полотно, а ми на той час сиділи коло вогню та пекли картоплю.

"Де се ви так барились?" – питаємо.

А вони давай нам розказувати і, хоч нас було тут чимало, то все-таки кріпко злякались. Хотіли ми вже побрати коні та скоріш і драла з лісу. А далі трохи й осмілили, бо тут були й старі люди.

"Чого нам бояться русалок? – каже Ведмідь Данило, чоловік вже старенький. – Нас тутечки не одна душа та й не п'ять. Ляжемо собі та й будемо спать. Мені розказували люди, що тут годів п'ять тому втопилась нашого справника дочка у тій кручі коло млина. Скільки не шукали її у воді, а не знайшли. Але з тої пори, хто не купався на тім місці, дак усякий тонув. Да ще кажуть, що вона таки добра панночка, даром що втоплениця, бо й тепер, як хто опівночі туди забреде і сяде під тією вербою, під якою втонула, і буде її дожидатися, то вона вийде із води й дасть особе плаття. Нарядить так, що той чоловік буде наче втоплениця. Се вона робить для того, щоб як вийдуть з води її подруги, то щоб не пізнали, що то живий чоловік. Опісля питає, що йому треба від неї, бо вона все зробить. Ось я знаю, у яку біду попав, було, мій сусід Забіленко, дак вона від нього усе лихо відігнала. А було ось як... Хтось у його хліб укинув забитого чоловіка. Він і знать не знав, а на нього, бідного, усю провину скинули. Сказали, що буцімто він зарізав, а за се йому приходилося іти у Сибір. Що робить? Він чув про справникову дочку і рішився піти прохати, щоб вона допомогла йому у його горі. Вона вислухала його і тільки й сказала: "Іди собі, чоловіче добрий, нічого не бійся". Він і пішов додому. На другий день його вже приставили до суду

і рішили-таки заперти в тюрму, а там катувати та й у Сибір, його вже вели в тюрму, коли це по дорозі зустрічається наш отаман. "Постійте! – гукнув отаман москалям. – Він нічого не винен, я усе діло розізнав. Ведіть його назад у суд". Москалі повели його знову в суд, і тут виборний суддям розказав, як він вчора ввечері почув з хати Середенка крик, підійшов під вікно і став прислухатися. Аж там лаються чоловік з жінкою, а жінка й кричить: "Як ти мене ще хоч пальцем зачепиш, то піду й розкажу, як убив подорожнього, щоб відняти у нього гроші, та ще підкинув у чужий хлів". Середенка після того відразу в суд привели і, як стали допитувать, то він у всьому й признався. Його одіслали в Сибір, а Забіленко спекався тієї біди. Дак от бачите, хлопці, яка добра ся панночка. Се вона все напустила так, що той став бить свою жінку, а вона й бовкнула зі злості... Дак чого ж нам бояться?"

Тут наші хлопці заспокоїлись, але казали, що тепер і вік свій ніхто з них й ногою не

ступить до Чорного Яру.

II

- Марусе, гу!.. Вівде, гу!.. - обзивались дівки в лісі, бо, бачте, оце вони вже раді, що настала весна й усюди зазеленіло, дак зараз у ліс по квітки. - Прісько, гу!.. Марто, гу!.. - кричала Маруся, а проте ніхто до неї не озивався. - "Оце, видно, я вже далеко зайшла від дівчат!" - подумала вона та знову: - Прісько, гу!.. Ганно, гу!..

Ніхто не обзивається на голос Марусі. Коли ні - хтось таки обізався: гу! Вона глядь набік, аж недалеко від неї ходить собі і буцім рве квітки якийсь парубок у білій свитці, підперезаний червоним поясом.

- Біг на поміч! - сказав, підійшовши к Марусі.

- Спасибі! - зашарілася Маруся, бо по сьому парубкові у неї кріпко боліло серце - вона не раз його бачила в церкві, й він прийшовся їй по серцю.

- Що се ти одна тут ходиш? - спитав парубок.

- Ні, нас тут дівок багато, та тільки, видно, я далеко од їх відійшла.

- А як же тебе звать?

- Марусею. А нащо тобі знать, як мене звать?

- Да так. Я хочу знать, бо ти, бач, така гарна, що якби ти була моєю жінкою, тоді б я став найщасливішим чоловіком і для мене ти була б наймилішою в світі.

- Се ти, може, обманюєш мене і хочеш насміятися над дівкою?

- А невже б ти була согласна вийти за мене?

- Дак що ж тут за диковина... - відказала Маруся, радіючи, що парубок напоменує їй сам об сім.

- Тоді зроби мені таку ласку та й візьми оці квіточки, котрі я для тебе нарвав.

- Спасибі тобі! - сказала Маруся, узявши від нього квіти, а опісля: - Як-бо тебе зовуть?

- Мене зовуть Грицьком, а прозивають Перепеченком... Ох, Марусю, якби ти знала, як давно вже я тяжко зітхаю по тобі і не раз хотів признаться в своїй любові, та ніде не бачив саму. Я ж бо недавно приїхав з Дону. Я zostався сиротою і нічого не мав, тільки трохи польця та скотинки. Дак я і рішився спершу іти на Дон, щоб там заробить копійчину. Біг мені поміг, я заробив рублів сотень п'ять і тепер вернувся додому, щоб скупити худібчину, а там прохати твоєї руки. Скажи ж мені, чи не противно тобі се слухать?

- Ти мене кривдиш, Грицю, такими словами... Адже й мене давно вже болить серце по тобі. Іще торік у первий раз, як я побачила тебе у церкві, дак ти мені тоді найкращим із всіх показався. Із тієї пори я тільки й думала, що об тобі.

Грицько обняв дівчину й поцілував.

- Клянусь тобі, Марусе, бути вірним і любити тебе, поки сира земля не розлучить нас з тобою. Тепера, моя голубко, я буду старатися, щоб придбати худібчину, а там, як Біг пошле здоров'я, пришлю до тебе старостів.

Тут Грицько зняв зі своєї руки каблучку і дав її Марусі, а вона йому дала свою.

Скоро по всьому селу рознісся слух, що Грицько Перепеченко, котрий був сиротою

і бідним, тепера глянь скільки надбав усякої худоби: купив поля, коней, волів пару і, мабуть, чи не з десятків овечок. Всі похваляли його, що він таки славний хазяїн, хоч і молодий. І Марусин батько не раз казав, що такого зятя він би дуже хотів.

Маруся тішилася, що так хороше товкують об Грицьку. Все було б добре і вже скоро Грицько мав сватів засилати, як ось несподівано горе звалилося їм на голови. Почали набирати некрутів, а Грицько зі своєю ріднею мусив стати в чергу і, хоч у його дядьків і були сини, так усі не годились. Через те йому неодмінно припадало іти в солдати. От так і вийшло. Стали набирати некрутів і, скільки вже Грицько не ховався, а все-таки його зловили і закували в путо.

- Чи чуєте, мамо? - сказала Маруся, що перед вечором сиділа і шила сорочку. - Ось як на вулиці бряжчать путами. Видно, знову ведуть некрутів мимо нашого двору.

Та й визирнула у вікно, а там - ведуть, може, чоловік з двадцять, а попереду її Грицько, закований у путо з другим парубком. Маруся так і задрижала. Мерщій вибігла з хати й кинулася обнімати свого милого. Що то було за прощання - не приведи Господи об сім розказувати. Плакала Маруся, плакав Гриць, заплакали навіть десятники.

- Прощай, Марусе, - сказав, ридаючи, Гриць. - Після завтрього, може, мені вже й лоб забриють.

III

Сонце давно вже закотилося, у селі всі спали, вже й нічліжники проїхали з кінями. Хто ж то йде по дорозі у Чорний Яр і так прямісінько направив к лісу, даром що всяк боявся туди й ногою ступить? Бо слух о тім, що бачили нічліжники у пустій хаті, рознісся по всьому селу, і всякий днем боявся туди іти, а не те, щоб ніччю. Хто ж то такий небоязкий і за чим іде так пізно у сей ліс? То йде безталанна Маруся прохати у втоплениці, щоб вона визволила із некрутів її Гриця.

Страшно їй іти в таку пору да ще к тому - к дівиці з того світу! Та що робить? Їй дуже жалко Гриця, вона готова за нього хоч в огонь. "Упаду я в ноги втоплениці, вона така добра, вона мені нічого не зробить", - думала Маруся, прискорюючи ходу. От вона вже ізійшла на греблю, вже бачить перед собою і вербу, що стоїть над кручею, де утонула справникова дочка. Маруся сміло сіла під вербою і почала чекати. Вже була пізня година, бо вода й не колихне. Сумно їй стало, кріпко забилося їй серце, та нічого робить. То їй хотілося бігти з цих місць, то знову тут зоставаться і дождити втоплениці. Вона нікуди більш не гляділа, тільки на воду, де живе та. Аж ось - з того краю де не візьмись човник, а в ньому панночка у білій сукні. Вона гребе, а човник пливе прямісінько до верби. Панночка виплигнула з човника, коли він прибився до берега, і підійшла до Марусі.

- Що тобі треба, дівчино, від мене? Говори, я все зроблю.

Маруся, як се почула, гірко заплакала та й бух втоплениці у ноги.

- Не кланяйся мені, - сказала та Марусі. - У нас поклонів не приймають. Вони годяться тільки на вашім світі. Вставай і говори, що тобі треба.

Маруся з плачем розказала про свою біду.

- Не плач, - сказала втоплениця. - Я бачу, що болить у тебе по ньому серце і я зроблю, щоб Грицько був твій... Ось послухай, що я тепер тобі скажу. Вже скоро прийдуть мої подружки... Ти не бійся їх, а щоб вони тебе не вгадали, дам тобі наше плаття, а своє ти скинь і zostав тут під вербою. Ми будемо вечеряти у тій хаті і ти з нами будеш, а там, повечерявши, коли вони підуть, я скажу, що далі робити. Не бійся. Твій Гриць буде з тобою.

Та, сказавши се, шубовсь у воду... І тягне відтіля біле плаття якраз таке, як у неї.

- Скидай свою одержу!

Маруся слухняно роздяглася і взяла біле плаття.

- Не страшися нічого. Мої подруги тебе не пізнають. Подумають, що ти давно втопилася і, як спитають, то кажи, що ти пішла купатися та й втонула... Ось пливуть і мої подруги...

Маруся глянула - аж видимо-невидимо! Уся вода вкрита човнами і все ж то пливуть дівки у такім точнісінько наряді, як у справникової дочки і в неї. Вийшли вони на берег, побрались за руки і парами пішли до хати, а справникова дочка взяла Марусю за руку та пішла й собі з нею. В хаті на столі світилася свічка і для кожної душі тарілка поставлена, ложки, виделки й ножі покладені, наче в панів. Усі повсідалися за стіл, сіла й Маруся.

- От бачите, я здогадалася, - сказала справникова дочка, - що поставила лишню тарілку, бо до нас сьогодні ще одна душа прибилася.

От почали вечеряти, і що за прехороша була вечеря! У всякій страві усе свіжа риба, були тут і раки, тільки не було хліба. За вечерею панянки розпитали Марусю, як вона втопилася, а коли всі поїли, то котрась сказала:

- Ходім - вже пора нам додому!

Тільки що сказала се - де тобі ділась і та свічка, і тарілки. Усе в одну мить щезло. Втоплениці повиходили з хати, а справникова дочка зосталась з Марусею позаду і йшли собі тихенько. Поки дійшли до верби, то вже там не було ані втоплениць, ані їхніх човників.

- Тепер скидай моє плаття і вдягай своє, - сказала панянка. - Я зараз прийду...

І в воду пірнула, та не надовго, бо незабаром випірнула з якоюсь писулькою.

- Ось на тобі оцю писульку, неси її к моєму батечкові і оддай йому. А тепер прощай.

- Прощай, добрая панночко! - вклонилася Маруся. - Нехай тебе Біг благословить за твою добрість!

IV

По обіді справник ліг відпочити. Недовго й спочивав, коли це входить лакей та й каже:

- Вас, барин, спрощує якась дівка і говорить, що їй неодмінно треба вас бачити.

- А кака там дівка? - спитав справник. - Веди сюда.

До хати увійшла Маруся.

- Я до вашої милости, - та й вийняла із пазухи хустку, звернула й подала йому

писульку.

Справник розпечатав писульку, і з неї щось випало, завернуте в папірець. Він підняв і, не розвертаючи, почав читати писульку.

- Што ета такое? - дивувався він. - Мні рука ета ізвісна, та не згадаю... Хто б се писав?

Дивуючись сьому, розвернув нарешті папірець і - побілів, як полотно. Він упізнав перстень своєї дочки, котрий вона завсіди носила і з яким утопилася. Тепер здогадався, чому те письмо видалося йому таким знайомим. Справник трусився, мов од пропасниці. Нічого більше не сказав Марусі, тільки:

- Іди собі... Я все зроблю, що тут пишеться. Освободжу від некрут твого Грицька і найду за нього некрута.

Тим часом Грицька й інших некрутів повели у станок. На кожного там дивиться лікар і кому каже "лоб", а кому - "затилко". Отой-то вже, кому скажуть "затилко", не знає, що й робить від радощів: пуститься необзир з хати і благословляє Бога, що його помилював. От так чує Грицько, що вже стали приймати некрутів з їх волости, і серце його шалено забилося. Аж ось:

- Грицько Перепеченко! - прочитав писар.

Та враз, як тільки вимовлено його ім'я, підвівся справник.

- Постойте! Я за нього найняв некрута, а його випустіть!

Грицька відпустили, і він, не чуючи під собою ніг, побіг до Марусі, котра в цей час сиділа на лаві й журилася, чи виконає справник свою обіцянку. Як ось - двері рип! - і він перед нею.

Після обіймів та поцілунків стали молодята розказувати одне одному, що за цей час пережили.

- І ти, моє серденько, не боялася ходять до втоплениці? - дивувався Грицько.

- Я нічого не страшилась, щоб тільки освободить тебе від некрут!

Через неділю Грицько й Маруся обвінчались, зіграли весілля і просили Милосердного Господа, щоб він нагородив добрую втопленицю за те, що зробила їх щасливими навіки.